

Aspecte ale interferențelor culturale în clasa de limbă străină

Angelica VÂLCU

Ca participanți activi ai procesului de învățare și nu ca beneficiari pasivi ai cunoștințelor dobândite, elevii trebuie să se implice în mod direct în activitatea didactică, în deținerea și optimizarea propriilor lor strategii și în efectuarea unor alegeri în materie de stiluri de învățare.

Pe de altă parte, profesorul trebuie să aibă în vedere strategii pentru „a-i învăța să învețe”, pentru a le dezvolta aptitudinile pentru studiu, dar mai ales el trebuie să-și formeze elevii în așa fel încât aceștia să capete un grad mai mare de autonomie în orice împrejurare.

În cadrul activităților din clasa de limba străină, am observat că cei doi interlocutori – cel nativ (profesorul) și cel non-nativ (elevul) –, ca persoane de culturi diferite, utilizează o singură limbă, care pentru unul este limba maternă, iar pentru celălalt, limba a doua. Mai observăm că, inclusiv în cazul în care non-nativul, elevul, vorbește curent limba a doua, apar adesea momente de neînțelegere, de disconfort în conversație.

Se întâmplă așa deoarece a vorbi o limbă străină nu înseamnă numai dobândirea unui vocabular, a unor reguli gramaticale și a unor instrucțiuni de folosire a acestor reguli. Mai înseamnă – lucru mult mai important, poate – și dobândirea unor competențe speciale pentru modul de exprimare, iar acest mod de exprimare este direct legat de concepția culturală pe care participanții la interacțiunea didactică o au despre fiecare situație de comunicare. În opinia lui Christine Beal, „suprafața lingvistică (alegerea cuvintelor, turnura frazelor folosite) reflectă inevitabil caracteristicile limbii utilizate, dar și etosul culturilor, și adesea [...] cele două elemente sunt legate”¹ (trad. n.).

Așa cum demonstrează studiile comparatiste ale lui Michael Byram și Geneviève Zarate, elevul care studiază o limbă străină trebuie să se situeze pe poziția unui mediator și transmițător al culturii sale de origine: „l'apprentissage des langues doit apprendre à assumer un nouveau statut social, celui de représentant de son pays d'origine (statut qui lui sera appliqué, indépendamment de sa propre volonté, par le regard des autres), celui de nouveau venu dans une communauté dont il doit apprendre les conventions et les rituels, celui d'intermédiaire culturel (*intercultural spraker*) entre les communautés dans lesquelles il se trouve impliqué”².

În interacțiunea exolingvă (în cazul nostru, clasa de limbă străină), au loc adesea fenomene de receptare defectuoasă a mesajului locutorului, provocate de decalajul

¹ Christine Beal, *Air rage sparked by „say please”*: Sources et formes du malentendu interculturel à partir d'exemples authentiques en anglais entre locuteurs natifs et non-natifs [<http://www.unige.ch/fapse/SSE/groups/arie>].

² Michael Byram, Geneviève Zarate, *Definitions, objectifs et évaluation de la compétence socio-culturelle*, „Le français dans le monde”, recherches et applications, juillet 1998, p. 70-96.

dintre interpretarea unui enunț de către emițător și cea dată aceluiași enunț de către receptor.

Sursele acestor neînțelegeri sunt multiple și de natură foarte diversă. Este vorba fie de stăpânirea insuficientă a gramaticii limbii-țintă (greșeli de lexic, de sintaxă sau de morfosintaxa limbii-țintă), fie de maniera de a transfera din punct de vedere pragmalingvistic sintagme, fragmente de text care pot fi transpuse literal sau pot fi nuanțate și adaptate de locutor, fie de conflicte care apar ca urmare a evaluării diferite a situației de comunicare și a rolului și statutului fiecărui actant (așa-numitele conflicte socio-pragmatice).

C. Kerbrat-Orecchioni³ definește termenul de ne-înțelegere plecând de la definiția din dicționarul *Le Petit Robert*⁴: „divergence d'interprétation entre personnes qui croyaient se comprendre” și de la cea dată de Galatolo și Mizzau (1998)⁵: „divergence interprétative entre au moins deux interactants, dont un au moins n'est pas immédiatement conscient”. În urma coroborării elementelor celor două definiții, autoarea ajunge la următoarele trăsături distinctive:

a) „ne-înțelegerea” este o problemă de *interpretare*, adică de extragere a unui semnificat dintr-un semnificant;

b) ne-înțelegerea în comunicare constă într-o divergență de interpretare între doi interlocutori (dacă vorbim de nativ și non-nativ) care nu înțeleg în același fel unul și același segment semnificant; ne-înțelegerea – spre deosebire de alte fenomene cum ar fi ambiguitatea – este esențialmente un fenomen interactiv;

c) divergențele interpretative nu sunt imediat percepute de interactanți; un anumit timp durează „inconștiența dezacordului”⁶, la cel puțin unul dintre participanții la interacțiune, iar negocierea și rezolvarea ne-înțelegerii implică mai întâi conștientizarea divergenței de interpretare.

În general, receptarea într-un fel sau altul a mesajului interlocutorului este rezultatul interferării valorilor culturale ale celor implicați în interacțiunea exolingvă.

Ne vom opri la câteva exemple de interferențe culturale la nivelul conversației în clasa de limbă străină. Comunicarea nu înseamnă numai un proces armonios, ci și unul conflictual, iar pentru întreținerea relației sunt necesare ambele componente, cea cooperantă și cea conflictuală, așa încât orice schimb conversațional este de natură cooperativă, orice discurs dialogat este rezultatul unei activități de colaborare.

Comunicarea orală interpersonală se desfășoară, în realitate, în funcție de un întreg complex de factori care țin de locutor, de interlocutor și de contextul comunicării.

Un prim nivel la care se pot depista cu ușurință greșeli de interpretare este cel al actelor de limbaj. Prin efectuarea unui act de limbaj, se formulează echivalentul unei acțiuni: a se scuza, a cere ajutor, a avertiza, a amenința, a accepta sau a respinge o cerere etc.

La o analiză atentă a actelor de limbaj dintr-o perspectivă contrastivă româno-franceză, constatăm că membrii celor două societăți dispun de mijloace de comunicare care le sunt specifice. Aceste variații în sistemul de comunicare nu sunt doar formale și nici superficiale, ele sunt sistematice și de adâncime, iar stilul comunicativ al locutorilor

³ *Le discours en interaction*, Paris, Armand Colin, 2005, p. 145.

⁴ Paris, SNL, 1991.

⁵ Apud C. Kerbrat-Orecchioni, *op. cit.*, p. 145.

⁶ C. Kerbrat-Orecchioni, *op. cit.*, p. 146.

este rezultanta sistemului de valori al comunității de care aparțin participanții la interacțiune.

Se tot vorbește de universalitatea actelor de limbaj, dar, ca profesori de limba franceză și de limba română, știm că actele de limbaj sunt determinate cultural și pot varia – sensibil, e drept – chiar de la un dialect la altul.

Pentru a ilustra cele spuse mai sus, ne-am oprit la actul de limbaj de tip *urare*, așa cum este el realizat în limba română și în limba franceză. În acest caz, locutorul își exprimă dorința ca interlocutorul să aibă parte de ceva favorabil⁷.

Pentru realizarea acestui act de vorbire, locutorii recurg, în ambele limbi, la:

– formulări performative cu ajutorul verbului *a ura* (*a dori*) în română / *souhaiter* în franceză. Exemple:

Îți urez vacanță plăcută! / Je te souhaite bonnes vacances!

Vă urez drum bun! / Je vous souhaite bon voyage!

Vă uram un An Nou fericit! / Nous vous souhaitons bonne et heureuse année!

– formulări eliptice care au la bază diverse structuri, cum ar fi: *bun* + *substantiv* în română / *bon* + *nom* în franceză:

Drum bun! / Bon voyage!

O zi bună! / Bonne fin de journée!

Poftă bună! / Bon appétit!

– formulări care includ *imperativul verbelor* + *bine* în română (*substantiv* + *adjectiv* în franceză) sau, invers, *imperativ* + *adjectiv* sau *adverb* în franceză (*substantiv* + *adjectiv* în română):

Mergi cu bine! / Bonne route!

Odihnă plăcută! / Repose-toi bien!

Însănătoșire grabnică! / Remets-toi vite!

– formulări eterogene din punctul de vedere al constituenților morfosintactici:

Vise plăcute! / Fais de beaux rêves!

Îți țin pumnii! (fam.) / Je croise les doigts! (fam.)

Somn ușor! / Dors bien!

În interacțiunea exolingvă, participanții interpretează aceste tipuri de acte de vorbire prin prisma grilei de lectură a culturii lor de origine și le atribuie sensul pe care ele îl au în propria lor cultură.

Dacă am privi lucrurile dintr-o perspectivă foarte optimistă, am spune că ar fi suficient să-i învățăm pe elevii noștri diferențele de ordin pragmatic dintre cele două limbi pentru a rezolva problemele de comunicare interculturală. Dar, dat fiind că regulile pragmatice nu sunt simplu de depistat și conflictele socio-pragmatice sunt adesea violente, deoarece aduc atingere valorilor și identității individului, trebuie să avem în vedere faptul că receptarea defectuoasă a mesajului nu se reduce totdeauna la divergențe lingvistice.

Urarea are o funcție relațională foarte specială în ambele limbi în discuție și este o materializare verbală a politeții lingvistice, așa cum este ea definită de Brown și

⁷ Andrei Gancz, Marie-Claude Frachon, Margareta Gancz, *Dites-le en français! Ghid al actelor de vorbire*, București, Corint, 1999, p. 478.

Levinson (1987)⁸ care subliniază că orice act de vorbire este susceptibil să amenințe „teritoriul” (fața negativă) sau „fața” (fața pozitivă) a unuia dintre interactanți: „la politesse apparaît comme un moyen de concilier le désir mutuel de préservation des faces, avec le fait que la plupart des actes de langage sont potentiellement menaçants pour telle ou telle de ces mêmes faces”⁹.

Urarea în limba română, ca și în franceză, este un act care vizează flatarea destinatarului, este un fel de „cadou verbal” care are ca scop valorizarea feței pozitive, a narcisismului destinatarului: „la valorisation votive réside dans le fait que le locuteur tient compte de son interlocuteur en manifestant son intérêt pour l’avenir de celui-ci, en se montrant concerné par sa vie après leur séparation, à laquelle il participe par anticipation votive, et en se préoccupant de son bien-être, que le vœu appelle”¹⁰.

Există situații când dificultățile de comunicare nu sunt legate de procesul de referențializare, adică se știe, în general, despre ce vorbește celălalt. În practica discursivă apar valori adiacente care dau mesajului sensul global în context. Nivelul relațiilor interpersonale este foarte fragil, deoarece, prin cuvintele și prin comportamentul lor, locutorul și interlocutorul își fac, în mod tacit, o părere și își dau o definiție unul celuilalt. De multe ori, aceste păreri și definiții nu corespund cu părerea și definiția pe care fiecare o are despre el însuși. Apare un sentiment de frustrare, iar impresia bună pe care vrem să o facem celuilalt se zdrobește de meta-mesajul care nu a fost corect receptat.

Se știe, de exemplu, că francezii nu folosesc o formulă de politețe care să urmeze răspunsului la întrebarea: *Câți ani ai?* Exemplu:

- *Sais-tu que j’ai débute à Epinay, que je me suis fait maquiller pour la première fois dans cette loge en 1955?*
- *Crevant! répliqua Corinne d’une voix molle. T’as quelle âge, maintenant?*
- *Quarante... quarante-sept, lança Marion. [...]*
- *Je serai plus tapée que toi à quarante-sept berges, dit la jeune fille [...]*¹¹.

Limba română are mai multe formulări care se pot folosi în această situație: *Să fii sănătoasă!*, *Să crești mare!* (adresată unui copil) etc.

De aceea, unui nativ român i se va părea ca fiind o lipsă de respect să nu i se răspundă printr-o formulă de politețe și își va forma o părere nu tocmai bună despre interlocutor, știut fiind că urarea, în afară de valoarea sa relațională și afectivă, are și o dimensiune socială imensă. Urarea este un marcator ritual de solidaritate care contribuie la unificarea identităților aparținând unui grup social și, prin extindere, societății.

Se știe că documentele autentice sunt cele care ne susțin cel mai bine în demersurile de predare/învățare a unei limbi străine și de dobândire a competenței de comunicare interculturală. Cultura străină nu apare elevului (non-nativului) ca un tot unitar, ci mai degrabă ca o multitudine de aspecte juxtapuse, fenomen care îl obligă pe

⁸ Vezi C. Kerbrat-Orecchioni, *op. cit.*, capitolul 3, *La politesse dans le discours-en-interaction*, p. 187-274.

⁹ *Ibidem*, p. 195.

¹⁰ Stavroula Katiski, *Politesse linguistique et communication interculturelle : le vœu en français et en grec*, Groupe de Recherche sur les Interactions Communicatives, CNRS – Université de Lyon, [<http://www.unige.ch/fapse/SSE/groups/arie>].

¹¹ Jean-Pierre Ferrière, *La femme en néon*, Paris, Éditions „J’ai lu”, 1977, p. 151.

profesor să selecționeze documentele-suport după criterii care să evidențieze specificul cultural al țării și limbii-țintă, dar și diferențele dintre cele două țări – țintă și sursă. În comunicarea exolingvă se impune reprezentarea despre lume și cultura celui care vorbește și de aceea este, practic, imposibil să disociezi limba de cultură. Această interferență strânsă este un element esențial în activitatea de învățare a unei limbi străine.

Este o realitate faptul că variațiile lingvistice sunt direct legate de diferențele de natură culturală. Analizând contrastiv, destul de sumar, actul de vorbire al urării, observăm că există variații referitoare la conceptul de politețe în cele două limbi și că variațiile, aparent legate de actul lingvistic, ascund reprezentări culturale diferite ale individului, ale raportului său cu el însuși și cu ceilalți, dar și cu lumea înconjurătoare.

Predarea/învățarea unei limbi străine înseamnă, în primul rând, predarea/învățarea funcționării actelor de limbaj, adică a unui ansamblu de reguli de corelare între structurile formale și valorile ilocuționare. În al doilea rând, predarea/învățarea actelor de limbaj înseamnă predarea/învățarea utilizării lor, adică a unui ansamblu de reguli de corelare între „folosire” și condițiile de folosire.

În concluzie, comunicarea exolingvă funcționează plecând de la un principiu al cooperării interacționale, care asigură o continuitate a schimburilor conversaționale pe baza recunoașterii unui număr minimal de indicii. Plecând de la aceste indicii, se poate constata dacă folosirea unui act de limbaj este în concordanță cu condițiile de folosire ale acestui act de limbaj, asigurându-se, astfel, continuarea comunicării.

Aspects de l'interférence culturelle en classe de langue étrangère

La connaissance d'une langue étrangère offre à l'individu la possibilité de communiquer et de s'intégrer dans les programmes d'étude et de travail, d'une part, et, d'autre part, lui permet de s'adapter du point de vue socio-culturel dans un pays (un pays francophone, dans notre situation) dont les valeurs culturelles il doit s'approprier.

La classe de langue étrangère (de langue française) peut être considérée comme une simulation de ce qui se passe, en réalité, entre un natif (le professeur de français) et un non-natif (l'élève).

Cette étude se propose de suivre la manière dont les productions linguistiques du natif (le professeur) influencent l'évolution de la parole des non-natifs (les élèves) qui s'approprient la langue-cible et si cette influence se réduit seulement à la proposition de quelques marques linguistiques que les élèves empruntent ou elle peut se présenter aussi sous d'autres formes. C'est en ce sens que l'auteur veut démontrer comment un acte de parole manifeste, considéré exclusivement du point de vue de la culture de la langue-source, reçoit un sens complètement (ou partiellement) différent lorsqu'on le projette dans le contexte de la langue-cible.

*Universitatea „Dunărea de Jos”, Galați
România*

